

MARTÍNEZ MARTÍNEZ, Caterina (2019): *Origen i evolució dels connectors de contrast en català*. Alacant / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 247 p.

Tot just tancar el llibre *Origen i evolució dels connectors de contrast en català*, he sentit la necessitat de recuperar amb exactitud uns mots de Fabra que la lectura m'ha dut a la memòria. Provenen del discurs presidencial que el Mestre va pronunciar als Jocs Florals de Mataró, el 28 de juliol de 1918, quan l'Institut d'Estudis Catalans es trobava en ple procés d'establiment del corpus normatiu: «L'ideal que perseguim no és la resurrecció d'una llengua medieval, sinó formar la llengua moderna que fóra sortida de la nostra llengua antiga sense els llargs segles de decadència literària i de supeditació a una llengua forastera».¹ I és que el llibre de Caterina Martínez, entre altres aportacions realment valuoses que anirem desgranant, mostra davant els ulls fascinats del lector com es va concretar la tasca fabriana de creació d'una llengua nacional per la via de pouar en el català antic per a rescatar-ne elements caiguts en desús. En el procés, aquests podien ser revestits de nous valors semàntics i de noves possibilitats construccionals, amb l'objectiu de proveir els registres formals del català contemporani dels recursos necessaris per a l'expressió de totes les nocions, incloses les més abstractes, com la de [CONTRAST] que vehiculen els connectors parentètics estudiats per l'autora. Però, anem a pams.

L'obra que ressenyem va aparèixer el gener de 2021 a la «Biblioteca Sanchis Guarner», que coediten l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Dirigida des de 1983 per Antoni Ferrando, aquesta collecció ha assolit un gran prestigi, que avui se sustenta en l'aplicació dels estàndards de qualitat acadèmica més estrictes, inclosa la doble avaluació cega dels originals per experts externs. El volum que porta el número 93 de la sèrie és fruit de la reelaboració de la tesi *La gramaticalització dels connectors de contrast: estudi de corpus i aproximació segons la Teoria de la Inferència Invitada del Canvi Semàntic*, per la qual Caterina Martínez va obtenir, el 12 de juliol de 2018, el grau de Doctora Internacional amb la qualificació d'excel·lent *cum laude* i es va fer mereixedora, a més, del Premi Extraordinari de Doctorat.

Em podria estalviar de dir que la defensa d'aquesta tesi, dirigida per Sandra Montserrat, va tenir lloc a la Universitat d'Alacant, perquè el títol per si sol ja ens mena a la més meridional de les nostres universitats. L'anàlisi de la gramaticalització per una via en què el despulament de corpus textuals es compagina amb els desenvolupaments teòrics de la semàntica cognitiva fa pensar, indefectiblement, en la fructífera escola alacantina que ha trobat en aquests dos pilars la base ferma per a assentar la investigació en lingüística diacrònica.² Certament, en el si del departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant, el grup de recerca Traducció de clàssics valencians a llengües europees. Estudis literaris, lingüístics i traductològics comparats (VIGROB-125), dirigit per Vicent Martines, ha desenvolupat, entre d'altres, una fèrtil línia d'investigació dels processos de gramaticalització i de canvi lexicosemàntic, que té com a fortalesa el fet d'aplicar un marc teòric amb una elevada capacitat explicativa a produccions lingüístiques reals provinents del buidatge de corpus. No és estrany que aquesta orientació de recerca hagi florit justament aquí, si tenim en compte que el departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant és el focus fundacional de l'Institut Virtual Internacional de Traducció (IVITRA), constituït el 2001 i reconegut el 2012 com a Institut Superior d'Investigació Cooperativa (ISIC/2012/022), en el qual s'ha desenvolupat una tasca ingent de constitució de corpus textuals informatitzats, integrats en el *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis (CIMTAC)*.³

1. FABRA, Pompeu (1918): «Filòlegs i poetes. Discurs presidencial llegit en els Jocs Florals de Mataró», *La Veu de Catalunya*, any XXVIII, núm. 6.953, divendres 2 d'agost de 1918, edició del matí, p. 11.

2. Per a una presentació de la semàntica d'orientació cognitiva aplicada a la llengua catalana, veg. MARTINES, Josep (2020): «Cap a una semàntica cognitiva del català (I): la cognició, el cos, l'espai i el temps», *Estudis Romànics*, 42, p. 323-343, i MARTINES, Josep (2021): «Cap a una semàntica cognitiva del català (i II): la cognició, el cos i la cultura», *Estudis Romànics*, 43, p. 267-301.

3. Veg. MARTINES, Vicent / SÁNCHEZ, Elena (2014): «L'ISIC-IVITRA i el metacorpus CIMTAC. Noves aportacions a la lingüística de corpus», *Estudis Romànics*, 36, p. 423-436.

Caterina Martínez, doncs, aporta un nou carreu per a la construcció, sobre aquests fonaments teòrics i metodològics sòlids, de l'edifici del coneixement del nostre passat lingüístic i de les evolucions que expliquen l'estat de llengua actual. La seua contribució s'afegeix a altres recerques sorgides d'aquest mateix nucli i concretades en els volums *La semàntica diacrònica cognitiva*, de Sandra Montserrat;⁴ *Els verbs de percepció en català antic*, de Jordi M. Antolí;⁵ *Modalitat i evidencialitat en català antic*, d'Andreu Sentí,⁶ i *Les construccions de temps transcorregut en el català de l'edat moderna i contemporània* (s. XVII-XX), de Josep Vicent Garcia,⁷ tots quatre inserits a la «Biblioteca Sanchis Guarner» i procedents de la reelaboració de sengles tesis doctorals dirigides per Josep Martines, amb la codirecció de Hans-Ingo Radatz, en el cas d'Antolí, i amb la de Carles Segura, en el de Garcia.⁸ Un floret de deixebles que garanteix la continuïtat de la tasca i de l'esperança —permeteu-me el ressò fabrià— en el context, no sempre amable, de l'extrem sud dels Països Catalans.⁹

Avançant, doncs, en la línia de recerca esmentada, Caterina Martínez, en el llibre que ressenyem, analitza lúcidament com s'han format i com s'han transformat cinc connectors de contrast en català: *noresmenys*, *nogensmenys*, *tanmateix*, *a despit de* i *malgrat*.¹⁰ Per a fer-ho, parteix de mostres lingüístiques reals, obtingudes del buidatge de corpus textuals digitalitzats extensos, constituïts amb criteris de representativitat en els quatre eixos de la variació, i aborda —i aquest punt és crucial— l'anàlisi individualitzada dels exemples en el context en què s'han produït. Aquesta anàlisi demana, és clar, un marc teòric que permeti interpretar les dades a partir d'una visió general del fet lingüístic, en la qual s'integri el canvi semàntic. Aquí és on l'autora demostra que coneix amb profunditat i que sap manejar amb destresa els diversos desenvolupaments teòrics de la semàntica cognitiva i, en particular, la teoria de la inferència invitada del canvi semàntic, que situa els intercanvis comunicatius en el centre de la comprensió d'aquest tipus de mutació lingüística: Quins mecanismes de marcatge posa en joc l'emissor per a establir la seua posició respecte del que enuncia i per a aconseguir l'efecte que desitja en el receptor? De quina manera aquest descodifica el missatge en funció del context compartit amb l'emissor i n'infereix uns valors que poden forçar les unitats lingüístiques a dir més del que deien en l'origen? En definitiva, com es negocia el significat en l'acte comunicatiu?

Origen i evolució dels connectors de contrast en català s'obre amb el «Sumari» (p. 9-10), que va seguit de la llista d'«Abreviatures, sigles i símbols» (p. 11-12). A continuació, el «Pròleg» (p. 13-16) de Sandra Montserrat ens convida entusiàsticament a submergir-nos en el llibre i ens en proporciona algunes claus de lectura. Tot seguit, s'insereixen els «Agraïments» (p. 17-18) que l'autora ha volgut expres-

4. MONTSERRAT I BUENDIA, Sandra (2007): *La semàntica diacrònica cognitiva. Una aplicació a propòsit de venir, arribar i aplegar (segles XIII-XVI)*. València / Barcelona: IIFV / PAM [BSG/68].

5. ANTOLÍ MARTÍNEZ, Jordi M. (2017): *Els verbs de percepció en català antic. Els verbs veure, sentir, oir i entendre en els segles XIII-XVI*. València / Barcelona: IIFV / PAM [BSG/86].

6. SENTÍ, Andreu (2017): *Modalitat i evidencialitat en català antic. Un acostament cognitiu a les perifrasis verbals amb deure i amb haver*. València / Barcelona: IIFV / PAM [BSG/87].

7. GARCIA SEBASTIÀ, Josep Vicent (2019): *Les construccions de temps transcorregut en el català de l'edat moderna i contemporània* (s. XVII-XX). València / Barcelona: IIFV / PAM [BSG/90].

8. S'insereix en aquesta mateixa prolífica línia de recerca la tesi *Canvi semàntic i gramaticalització dels verbs metre i posar: un acostament segons la semàntica cognitiva diacrònica*, elaborada per Jaume Pons Conca sota la direcció de Josep Martines, la qual és consultable en el repositori de la Universitat d'Alacant: <https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/98308/1/tesi_jaume_pons_conca.pdf>.

9. «Cal no abandonar mai ni la tasca ni l'esperança». Pompeu Fabra, Setmana d'Estudis Catalans, Prada, 13 d'abril de 1947. Font: <<https://pompeu-fabra.espais.iec.cat/>>.

10. Anteriorment, Caterina Martínez ja havia aplicat la seua finor interpretativa a *emperò*, un altre integrant de la família dels connectors parentètics. Veg. MARTÍNEZ MARTÍNEZ, Caterina (2015): «Gramaticalització, canvi semàntic i intersubjectivació: un acostament a l'evolució del connector *emperò* parentètic en català antic», dins *Studia Iberica et Americana. Journal of Iberian and Latin American Literaty and Cultural Studies*, Year 2 – Dec. 2015, Ebook/Monograph, 2, CORTIJO-OCAÑA, Antonio / MALLORQUÍ-RUSCALLEDA, Enric (ed.): *Catalan Diachronic and Corpus Linguistics: Four New Approaches*, p. 23-41.

sar als companys, professors, col·legues i amics, no tan sols de la Universitat d'Alacant, sinó també de la University of California at Santa Barbara i de l'Otto-Friedrich-Universität Bamberg, en les quals Caterina Martínez va fer estades de recerca durant el doctorat. En aquest punt, s'enceta el cos de l'obra, que està estructurat en cinc capítols: un d'introductor, un altre de teòric, dos d'anàlisi de dades i un darrer de conclusions; ens hi referim en els paràgrafs de sota. En acabat, es troba la «Bibliografia» (p. 217-237), dividida en cinc seccions: diccionaris i gramàtiques, estudis, corpus textuais informatitzats, fonts citades dels corpus informatitzats i, finalment, altres fonts citades. Tanquen el volum quatre «Índexs» (p. 239-247) utilíssims: d'autors, de conceptes, de figures i de gràfics, que faciliten el trànsit selectiu per les prop de 250 pàgines que el formen.

El primer capítol és la «Introducció» (p. 19-25), en què l'autora presenta les línies fonamentals de la recerca i revela els dos eixos argumentals que vertebraven el llibre. El primer, amb una perspectiva diacrònica que arrenca dels orígens de la llengua, és que la formació dels connectors parentètics que expressen [CONTRAST] és el «resultat d'un fenomen de concentració d'inferències discursives» (p. 22). El segon, també altament rellevant, focalitza la mirada de la Renaixença ençà i incorpora «el procés de codificació de la llengua catalana com a factor condicionant del canvi lingüístic» (p. 22). Tot seguit, Caterina Martínez perfila l'estat de la qüestió, per a l'establiment del qual té en compte tant les aportacions precedents que han abordat globalment els connectors parentètics, entre les quals destaca el llibre fonamental de Maria Josep Cuenca,¹¹ de qui pren el terme, com tot un reguitzell d'estudis que tracten la noció de [CONTRAST] des del punt de vista de la semàntica cognitiva en l'àmbit romànic, ja sigui en referència al català, al castellà —llengua per a la qual hi ha molta feina feta, en gran mesura per la dedicació que hi ha esmerçat, ja des de la tesi, Mar Garachana—,¹² a l'italià o al francès.

És també en aquest primer capítol que la investigadora detalla els corpus d'on ha obtingut les dades. Per als períodes medieval i modern, ha despulat el *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis (CIMTAC)*, desenvolupat a l'ISIC-IVITRA, en el qual s'integren el *Corpus Informatitzat per a la Gramàtica del Català Antic (CIGCA)*, que abraça des dels primers textos fins a la fi del segle XVI, i el *Corpus Informatitzat per a la Gramàtica del Català Modern (CIGCMod)*, que cobreix de 1601 a 1833. Per al català contemporani, ha buidat el *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana (CTILC)*, dirigit per Joaquim Rafel en el si de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest corpus, que ha estat la base per a la redacció del *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*, inicialment cobria el període de 1832 a 1988, que és el que va poder ser tingut en compte en l'obra que ressenyem, però a partir de 2015 va iniciar-se'n una segona fase, gràcies a la qual avui el CTILC ja s'ha ampliat fins a 2019 i està en actualització constant. Caterina Martínez ha treballat, encara, amb un altre corpus, de confecció pròpia, integrat per mostres textuais recuperades de la xarxa, que li han permès de complementar els corpus anteriors amb tres tipus de textos que s'havien revelat com a especialment interessants per a traçar el trànsit semàntic de les unitats lingüístiques objecte d'estudi: textos juridicoadministratius, peces periodístiques i obres teatrals populars.

En el segon capítol, «La gramaticalització de la connexió contrastiva» (p. 27-49), l'autora fa un desplegament teòric d'una gran solidesa, en el qual integra l'anàlisi del discurs, la lingüística cognitiva i la pragmàtica. Caterina Martínez se serveix amb perspicàcia de la teoria de l'argumentació, d'Ansbcombe / Ducrot;¹³ de la teoria dels efectes de prototipicitat i, especialment, del principi de semblança de família, de Geeraerts,¹⁴ i de la teoria de la inferència invitada del canvi semàntic, de Traugott /

11. CUENCA, Maria Josep (2006): *La connexió i els connectors. Perspectiva oracional i textual*. Vic: Eumo.

12. GARACHANA, Mar (1997): *Los procesos de gramaticalización. Una aplicación a los conectores contraargumentativos*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, 20 de febrer de 1997. Accessible a: <<http://hdl.handle.net/10803/1700>>.

13. ANSCOMBE, Jean-Claude / DUCROT, Oswald (1983): *L'argumentation dans la langue*. Bruxelles: Mardaga, 3a ed.

14. GEERAERTS, Dirk (1997): *Diachronic Prototype Semantics: A Contribution to Historical Lexicology*. Oxford: Clarendon.

Dasher,¹⁵ d'acord amb la qual els conceptes clau per a explicar com es produeix el canvi semàntic són els de *subjectivació*, *intersubjectivació*, *context pont*, *inferència*, *blanqueig semàntic* o *dessemanització*, *persistència semàntica* i *rutinització*.

Com a aportació teòrica pròpia a la conceptualització del [CONTRAST], en aquest capítol Caterina Martínez formula el concepte d'[ADVERSATIVITAT CONCESSIVA] (§ 2.1.2). El [CONTRAST] es produeix quan un enunciat P, que és presentat com a argument possible per a una conclusió R, és seguit d'un enunciat Q, que és orientat a la conclusió oposada, ¬R. En l'[ADVERSATIVITAT] prototípica, el valor de l'enunciat P^Q és ¬R, perquè el contrast adversatiu concedeix més força connectiva a l'apòdosi per la seua rematicitat. En canvi, en la [CONCESSIVITAT] prototípica, el valor de l'enunciat P^Q és R, perquè el contrast concessiu concedeix més força connectiva a la pròtasi per la seua tematicitat. A partir de la combinació d'aquests dos mecanismes argumentatius, l'autora en proposa un de nou que trenca les expectatives previstes, atès que «pren el mecanisme prototípic de l'[ADVERSATIVITAT]; però, en aquest cas, el segon membre, és a dir, l'apòdosi —l'enunciat Q—, no té força connectiva. A causa de la reiteració d'un obstacle, prèviament acordat pel P[arlan]tE[escripto]r i l'O[ien]tL[ecto]r, l'enunciat P^Q és orientat cap a R i expressa [ADVERSATIVITAT CONCESSIVA]» (p. 37).

Arribats aquí, Caterina Martínez s'enfronta amb èxit, en els capítols tercer i quart, a la difícil tasca d'explicar com es generen valors semàntics més abstractes a partir de nodes experiencials més bàsics. En concret, mostra pas a pas el procés pel qual unitats lingüístiques com *no res menys* i *tant mateix*, que en l'origen es vinculen a la noció de [CÀLCUL], i *despit* i *grat*, que inicialment expressen [EMOCIÓ], acaben gramaticalitzades en els connectors *noresmenys*, *tanmateix*, *a despit de* i *malgrat*, els quals vehiculen una idea més intangible, la de [CONTRAST], i són fonamentals per a estructurar el discurs. El cas, interressantíssim, de *nogensmenys* va per uns altres viaranyos que l'autora també s'encarrega d'esclarir amb solvència i que, en un gir inesperat, condueixen el lector al cor mateix del procés de normativització de la llengua catalana contemporània i a la tasca de Pompeu Fabra, al qual Caterina Martínez també ha prestat atenció en altres ocasions.¹⁶

Concretament, en aquests capítols nuclears de l'obra, l'autora, proveïda de les dades obtingudes dels corpus a què hem al·ludit i equipada amb les eines teòriques esmentades, ressegueix pas a pas, matís a matís, els itineraris de gramaticalització dels connectors que estudia. L'anàlisi que hi aplica és alhora quantitativa, amb 23 gràfiques de freqüència relativa, i qualitativa, amb més de dos centenars de fragments de textos medievals, moderns i contemporanis explanats. Així, en el capítol tercer, «Del [CÀLCUL] al [CONTRAST ADVERSATIVOCONCESSIU]» (p. 51-139), presenta, a partir del node del [CÀLCUL], l'itinerari de gramaticalització de *noresmenys* (§ 3.1)¹⁷ i de *tanmateix* (§ 3.2),¹⁸ alhora que hi revela l'autèntic origen del suposat arcaisme *nogensmenys*, la primera atestació del qual és de... 1915! Semblantment, en el quart capítol, «De l'[EMOCIÓ] al [CONTRAST CONCESSIU]» (p. 141-207), Caterina Mar-

15. TRAUGOTT, Elizabeth Closs / DASHER, Richard B. (2002): *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press [Cambridge Studies in Linguistics/97].

16. Juntament amb Maria Isabel Guardiola, Caterina Martínez va coordinar el dossier monogràfic «100 anys de Pompeu Fabra» que *Itaca. Revista de Filologia*, 10 (2019) va dedicar al Mestre amb motiu de l'Any Fabra. Veg. també MARTÍNEZ MARTÍNEZ, Caterina (2020): «El lèxic popular en la prosa de Fabra: l'*Epistolari*», dins RADATZ, Hans-Ingo (ed.): *Canvi lingüístic, estandardització i identitat en català / Linguistic Change, Standardization and Identity in Catalan*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins [IVITRA Research in Linguistics and Literature/27], p. 174-188, i MARTÍNEZ MARTÍNEZ, Caterina (2021): «Normativa fabriana i canvi lingüístic: el cas de *malgrat*», dins PRADILLA CARDONA, Miquel Àngel (ed.): *De llengua i societat: de la proposta fabriana a la reforma normativa de l'IEC*. Barcelona: IEC, p. 165-177.

17. El connector *noresmenys* ja havia centrat l'atenció de l'autora en l'article: MARTÍNEZ MARTÍNEZ, Caterina (2017): «Evolució i procés de gramaticalització del marcador discursiu *noresmenys* en català antic», *Zeitschrift für Katalanistik*, 30, p. 53-76.

18. També el connector parentètic *tanmateix* ha estat objecte d'altres estudis per part de l'autora: MARTÍNEZ MARTÍNEZ, Caterina (2020): «Genesis and Evolution of a Pragmatic Marker in Catalan: the Case of *Tanmateix*», *Catalan Journal of Linguistics Special Issue*, p. 161-182.

tínez ofereix, a partir del node de l'EMOCIÓ], l'estudi de l'itinerari de gramaticalització de *a despit de* (§ 4.1) i de *malgrat* (§ 4.2).¹⁹

Per tal que qui ens llegeix es faci una idea més aproximada del contingut del llibre, oferim una pinzellada del primer d'aquests trajectes a què ens convida l'autora. En el cas de *noresmenys*, la ruta evolutiva, observable en atestacions que van dels segles XIII al XVII, parteix d'un connector parentètic amb el valor d'ADDICIÓ que pot prendre els matisos d'ADDICIÓ CONTINUATIVA ('i, a més'), de REMATICAT PREFERENT ('i, no menys important'), de RESOLUCIÓ ('finalment'), de RESUM ('en resum') i de CONFIRMACIÓ ('efectivament'). A partir d'aquí, el valor de CONTRAST es dispara en contextos pont, el primer dels quals és del segle XV, en què el *noresmenys* de CONFIRMACIÓ es perfuma de matisos concessius pel fet que coocorre amb unitats lingüístiques que tenen aquest valor, com *jatsia (que)*, *bé que*, *acabat que* i *encara que*. La gramaticalització d'aquest valor es pot considerar consolidada quan *noresmenys* expressa ADVERSATIVITAT CONCESSIVA ('en canvi, però') sense necessitat ja d'aquesta coocurrència.

El cinquè capítol conté les «Conclusions finals» (p. 209-216), que cohesionen les conclusions parcials a què l'autora ha anat arribant en els capítols anteriors (§ 2.1.5, 3.1.6, 3.2.5, 4.1.4 i 4.2.4), tant les referides als processos històrics de gramaticalització de *noresmenys*, *tanmateix*, *a despit de* i *malgrat*, com les que tenen a veure amb la influència que el procés de codificació de la llengua catalana ha tingut en l'evolució recent d'aquests connectors de contrast —i en la creació de *nogensmenys*. És també en aquest capítol de cloenda que Caterina Martínez planteja les perspectives d'estudi que obre la seua recerca: d'una banda, «completar el mosaic de nodes conceptuals que, com el [CONTRAST], generen connectors discursius» i, de l'altra, «augmentar l'inventari de connectors de [CONTRAST] i perfilar amb més profunditat el sistema que dibuixen en català» (p. 215). I cal dir que l'autora no ha esperat pas gens a posar-se a la feina: en un treball recent, la mirada sagaç de Caterina Martínez ja s'ha eixamplat cap al connector contrastiu *baldament*.²⁰

Sens dubte, *Origen i evolució dels connectors de contrast en català* marca una fita en els estudis de lingüística diacrònica. Caterina Martínez hi conjumina sàviament els desenvolupaments teòrics de la semàntica cognitiva, de la pragmàtica i de l'anàlisi del discurs amb la lingüística de corpus, per a oferir-nos una obra construïda amb rigor i enginy, el contingut de la qual és presentat d'una manera diàfana i amena, fins i tot amb picades d'ullet al lector en els títols de diversos subapartats («3.1.1 *Nogensmenys?! Vostè de qui és?»*). Val a dir que assolir el nivell de claredat expositiva a què arriba l'autora en un tema tan complex té molt de mèrit i fa que se li pugui aplicar una de les citacions que analitza en el llibre: «ha sapigut agermanar la exactitud ab la justa estensió y [...], malgrat de la aspresa de lo que tracta, sap instruir al llegidor sens cansarlo» (p. 194). No podríem estar més d'acord, doncs, amb la valoració que Sandra Montserrat fa de l'anàlisi dels connectors de contrast elaborada per Caterina Martínez, quan la qualifica de «deliciosa, per encertada, completa i sorprenent» (p. 14). Una gran aportació, tanmateix!²¹

Mar MASSANELL I MESSALLES
Universitat Autònoma de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

19. El connector *malgrat* ja havia estat objecte d'interès de la investigadora en l'article: MARTÍNEZ MARTÍNEZ, Caterina (2018): «De l'EMOCIÓ a la CONTRAVOLUNTAT: el procés de gramaticalització de *malgrat* als segles XII-XVII», *Scripta. Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna*, 12, p. 86-102.

20. MARTÍNEZ MARTÍNEZ, Caterina (2021): «*Baldament* en el *Curial e Güelfa*: a les portes del valor concessiu», dins FERRANDO, Antoni / BABBI, Anna Maria (ed.): *La cavalleria umanistica italiana: Enyego (Inico) d'Avalos e 'Curial e Güelfa' / The Italian "Humanistic Chivarly": Enyego (Inico) d'Avalos and 'Curial e Güelfa'*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins [IVITRA Research in Linguistics and Literature/29], p. 171-190.

21. Sobre la pervivència del *tanmateix* de CONFIRMACIÓ ('efectivament') en parlars actuals —entre els quals el meu—, veg. § 3.2.4. «Ja és ben carallot, tanmateix!», recordo haver sentit sentenciar amb èmfasi a la mare, de qui vaig adquirir la parla arbequina.